

Zinātnes Vēstnesis

Latvijas Zinātnieku savienības, Latvijas Zinātnes padomes un Latvijas Zinātņu akadēmijas laikraksts

2 (86)

1995. gada janvāris

LATVIJAS ZINĀTŅU AKADĒMIJAS SENĀTS

1995. gada 17. janvārī

1. LZA prezidija pārskats par 1994. gadu. Referents — LZA prezidents T. MILLERS.
2. LZA valdes pārskats par 1994. gadu. Referents — LZA valdes pr-tāja v. U. VIESTURS.
3. LZA 1995. gada tāmes apstiprināšana. Referents — LZA viceprezidents J. EKMANIS.
4. LZA 1995. gada Pilnsapulces dienas-kārtības apstiprināšana. Referents — LZA prezidents T. MILLERS.
5. Dažādi jautājumi.

LZA SENĀTA LĒMUMS

1. Sasaukt Latvijas Zinātņu akadēmijas pilnsapulci 1995. gada 22. februārī pl. 12.
2. Ierosināt šādu Latvijas Zinātņu akadēmijas 1995. gada 22. februāra pilnsapulces dienaskārtību:
 1. LZA prezidenta T. Millera ievadvārdi.
 2. RS Ministru prezidenta M. Gaiļa uzruna.
 3. LZA balvu pasniegšana.
 4. LZA īsteno un korespondētājlocekļu diplomu pasniegšana.
 5. LZA akadēmiķa A. Siliņa ziņojums.
 6. LZA Uzraudzības padomes ziņojums.
 7. Debates.

LATVIJAS ZINĀTNES PADOMĒ

LĒMUMS Nr. 25-1

Rīgā,

1995. g. 10. janvārī

Par zinātniskās darbības bāzes

finansējumu 1995. gadā

Latvijas Zinātnes padome nolēmj:

- a) apstiprināt sekojošu zinātniskās darbības bāzes izdevumu sadali 1995. gadā.
 1. Zinātnisko pētījumu projekti Ls 4 419 999
Tajā skaitā pa nozarēm:
 1. Informātika Ls 298 116
 2. Mehānika, mašīnbūve, enerģētika Ls 367 353
 3. Fizika, matemātika, astronomija Ls 515 970
 4. Ķīmija Ls 454 230
 5. Tehnoloģijas zinātniskie pamati: materiālu, ķīmijas, farmācijas Ls 311 346
 6. Bioloģija, ekoloģija, ģeoloģija, ģeogrāfija Ls 339 570
 7. Molekulārā bioloģija, mikrobioloģija, biotehnoloģija Ls 313 110
 8. Medicīnas zinātnes Ls 454 230
 9. Lauksaimniecības zinātnes Ls 515 970
 10. Vēsture Ls 136 710
 11. Valodniecība, literatūra, mākslas zinātnes, folkloristika Ls 189 630
 12. Filozofija, socioloģija, psiholoģija, pedagoģija Ls 216 090
 13. Ekonomikas zinātnes un juridiskās zinātnes Ls 229 320
 14. Meža zinātnes Ls 68 355
 2. Centralizētais finansējums Ls 824 397
Tajā skaitā:
 1. Latvijas Zinātņu akadēmija Ls 110 000
 2. Latvijas Akadēmiskā bibliotēka Ls 347 000
 3. Nacionālais Botāniskais dārzs Ls 113 565
 4. Kodolpētniecības centrs Ls 107 347
 5. Zinātnes un dialoga centrs Ls 15 000
 6. LZA darbības nodrošināšana Ls 58 000
 7. Pārējie izdevumi Ls 73 485

Kopā Ls 5 234 397
 - b) apstiprināt sekojošu zinātniskās darbības attīstības izdevumu sadali:
 1. Jaunas pētījumu programmas: Latvijas iedzīvotāju un tautas veselība; letonika; sociālā attīstība un drošība Ls 300 000
 2. Starptautiskā sadarbība Ls 300 000
 3. Doktorantūra Ls 70 000
 4. Izdevumi zinātnes infrastruktūras attīstībai Ls 230 000
 5. Centralizētā finansēšana (galvenokārt izdevējdarbība) Ls 83 725
 6. Augstākās izglītības un zinātnes integrācija Ls 100 000

Kopā Ls 1 083 725
 - c) apstiprināt praktiski orientētu pētījumu un programmu finansējuma apjomus:
 1. Tirgus orientētie pētījumi un tehnoloģiskie centri Ls 645 000
 2. Praktiski orientētas studiju programmas Ls 100 000
 3. Jaunas pētījumu programmas: Latvijas dabas resursi un ekoloģiskā stabilitāte; Latvijas zinātniskās un tautsaimnieciskās produkcijas konkurētspēja Ls 200 000

Kopā Ls 945 000
 - d) Pieņemt zināšanai: Valsts institūciju pasūtīto pētījumu apjomi Ls 790 000
- Kopā Ls 1 735 000

GADU VĒRTĒJOT

LZA Senāta kārtējā sēde bija veltīta LZA prezidija un valdes iepriekšējā gada darba vērtējumam. Gaisā jautās lielās gada pilnsapulces vēsmas, izkristalizējās tie jautājumi, kuri būtu aplūkoti un diskutējami debatēs. Pie viena arī nolēma, kad īsti lielo pilnsapulci rīkot — 22. martā, pieskaņojot šo datumu LR Ministru Prezidenta M. Gaiļa vēlmēm — viņš piekritis ne tikai kuplināt Latvijas Zinātņu akadēmiju ar savu klātbūtni, bet arī uzstāties ar runu.

Akadēmijas prezidents T. Millers informēja klātesošos par LZA prezidija darbību. Aktīvizējušies sakari ar presi un citiem masu informācijas līdzekļiem, šim mērķim izveidots īpašs preses sekretāra postenis (H. Grīnberga). Tā darbības rezultātā biežāk nekā agrāk skan un ir izlasāma aktuāla informācija par LZA. Pēc Zinātņu akadēmijas vadības un citu zinātnieku piedalīšanās Preses kluba rīkotajā diskusijā par zinātni un varu lielāku interesi par zinātni izrāda laikraksti («RTiņas Balss» piedāvā 2 reizes mēnesī lappusi, pie tam par velti, pretēji «Neatkarīgajai Cīņai», kura bija ar mieru drukāt zinātnē veltītu lappusi par pašu zinātnieku naudā...). Plašu tribīni — divas lappuses no 16 — zinātnēi grāsīti atvēlēt jaundibināmā inteliģences avīze, Jaunrades fonda lolojums. Tās padomē LZA Senāts no savas puses deliģēja akadēmiķi A. Blinkenu un korespondētājlocekli O. Krastiņu.

T. Millers atzīmēja arī ārzemju sakaru no-dajas aktīvo darbību. LZA starptautiskās zinātniskās sadarbības ietvaros noslēgti sadarbības līgumi ar Čehijas, Ungārijas, Krievijas, Venecuēlas zinātņu akadēmijām. Turpināsies laba sadarbība ar Baltijas valstu zinātņu akadēmijām. Atbilstoši akadēmiju «galotņu» tikšanās (tās regulāri notiek katru gadu) lēmumam sa-gatavots sadarbības projekts enerģētikā, ko iesniegs Baltijas Ministru Padomei.

J. Stradiņš informēja, ka pavisam tuvā laikā konkretizēsies Baltijas Zinātņu akadēmijas ap-rises, līdzīgi tam, kā jau darbojas Baltijas Asambleja un Baltijas MP. Domāts, ka no kat-ras valsts zinātņu akadēmijas tajā ieietu 10 lo-cekļi plus vēl pieci no AABS.

Plašāka saruna izvērtās par Zinātņu akadē-mijas organizatorisko lomu, proti, par asocia-

tīvo līgumu slēgšanu ar institūtiem. T. Millers uzskatīja, ka tas varētu notikt ar institūtu gru-pām zinātnisko programmu ietvaros, piemē-ram, ar Salaspils tehnoloģisko centru, ar jaun-veidoto humanitāro institūtu asociāciju (tajā apvienojas trīs institūti no ZA augstceltnes) vai, plašāk ņemot, tādu humanitāro centru, kuru vienotu letonika. Acīmredzot arī par šiem jau-tājumiem plašāk diskutēs pilnsapulcē.

Par LZA valdes darbu iepriekšējā gadā in-formēja U. Viesturs, līdzās daudz kam pozi-tīvam (regulāri savā starpā kontaktējas no-daļu vadītāji, nopirkti un visās nodaļās uzstā-dīti datori, tādējādi visa informācija, arī par valdes un prezidija sēdēs spriesto, nonāk no-daļu un prezidija locekļu rīcībā u. t. t.) nav izdevies fikt valā no t. s. Salaspils kompleksa — dzīvojamajiem namiem, kurus pašvaldība nevē-las ņemt lielās, arvien pieaugošās parādu sum-mas dēļ. Līdzās trim ar LR MK rīkojumu aka-dēmijai nodotiem objektiem (augstceltnei, Lie-lupes Zinātnes namam, garāžas saimniecībai) no jauna klāt nācis Ventspils radioteleskops, uz kura bāzes jāveido starptautiskais radioas-tronomijas centrs. Pagaidām objektu apsargā bruņoti zemessargi, kas nebija šķērslis mūsu brašajiem robežsargiem atlaupīt durvis un aiz-vest to, kas, pēc viņu domām, viņiem vairāk nepieciešams — mēbeles u. c. Par to iesniegts protests attiecīgām iestādēm.

Runājot par pienākumu sadali, radās jauks muzikāls salīdzinājums — Senāts komponē, prezidijs diriģē un valde spēlē.

T. Millers ar gandarījumu atzīmēja, ka Zi-nātņu akadēmijai izveidojušies ne tikai labi kontakti ar mūsu Saeimu, Ministru Prezidentu un Valsts Prezidentu, bet akadēmiju sākuši apmeklēt arī diplomātiskā korpusa locekļi. Jau bijuši visaugstākā ranga Latvijā akreditētie diplomāti no Beļģijas, Ukrainas, savas vēlmes apmeklēt LZA izteikuši Zviedrijas un Lielbritā-nijas vēstnieki, iespējama arī ASV vēstnieka vizīte.

Daudzi Senātā aplūkoti jautājumi tiks iekļau-ti pilnsapulces referātos un debatēs. Par tiem — pēc 22. februāra.

Z. KIPERE

VISA RADOŠĀ DZĪVE — SAVAS TAUTAS SENVĒSTUREI

[LZA GODA DOKTORES ELVĪRAS ŠNORES 90. DZĪVES GADSKĀRTA]

Latvijas Republikas atjaunošana deva iespēju objektīvi novērtēt senvēsturnieku devumu savas vēstures izpētē. Par to liecina beidzamo gadu reprezentablās balvas un starptautiskās prēmijas vairākiem latviešu arheologiem. Tas ir sasniegts, pateicoties pašlaik vecākās un vidējās paaudzes arheologu radošajai sadarbībai un 20.—30. gadu Latvijas Republikas senvēsturnieku labāko tradīciju pārņemšanai. Taču pirmais pēckara gadu desmits padomju režīma apstākļos prasīja lielas pūles, lai vispār nodrošinātu Latvijas senvēstures zinātniskās pētniecības pastāvēšanu. Šajos grūtajos gados Latvijas arheoloģiju nosargāja un tās prestižu nodrošināja tie zinātnieki, kas savu izglītību bija ieguvuši vēl Latvijas Republikas mācību iestādēs. Šo senvēsturnieku vidū kā vadošā arheoloģe atzīmējama pašreizējā jubilāre Dr. h. c. Elvīra Šnore.

Elvīra Šnore dzimusi 1905. gada 15. janvārī Rīgā latviešu amatnieka ģimenē. Studējusi Latvijas universitātē (1922—1932), kur viņas skolotājs bija prof. F. Balodis. Jau studiju gados (ar 1926. g.) E. Šnore darbojās Pieminekļu valdes rīkotajās ekspedīcijās, gan reģistrējot arheoloģiskos pieminekļus, gan piedaloties izrakumos. Kā Valsts vēstures muzeja darbiniece ar 1930. g., tad arheoloģijas nodaļas vadītāja (1933—1944), viņa veica lielu darbu senlietu inventarizēšanā, ekspozīciju un dažādu izstāžu kārtošānā. Arī pēckara periodā viņa kādu laiku strādāja Vēstures muzejā (1945—1947), taču ar Latvijas Zinātņu akadēmijas nodibināšanu 1946. g. par viņas pamatdarba vietu kļuva Vēstures institūts. E. Šnori kā arheoloģei, vec. zin. līdzstrādnieci 40.—50. gados ir lieli nopelni Latvijas arheoloģijas vispārējo jautājumu risināšanā, izrakumu organizēšanā un jauno kadru apmācīšanā.

E. Šnores zinātniskās intereses, sākot ar 30. gadiem, galvenokārt ir saistījušās ar dzelzs laikmeta latgaļu, sēļu un lībiešu etnisko vēsturi un materiālo kultūru. Strādāts arī pie viduslaiku arheoloģijas problemātikas, īpašu vērību veltot jautājumiem, kas saistījās ar vietējo iedzīvotāju dzīvesveidu un kultūru 13.—17. gs. Sākot ar 1932. g., kad tika veikti pirmie patstāvīgie izrakumi, E. Šnores darbību raksturo sevišķi lielais arheoloģiski pētīto senvietu skaits, kas kopumā ir ap 70 objektu. Īpaši atzīmējama arheoloģisko pieminekļu (pilskalnu, apmetņu, kapulauku) kompleksā pētniecība Ludzas novadā, kur blakus izrakumiem Ķīšukalna pilskalnā, Ķīvtu apmetnē pilnībā tika izpētīti tādi pieminekļi kā Ķukšu un Ķīvtu kapulauki, kuru materiāli publicēti (1957.; 1987.). Uz plašo izrakumu bāzes Asotes pilskalnā un Oglenieku kapulaukā tapa E. Šnores disertācija vēstures zinātņu kandidāta grāda iegūšanai (1958.) un pēc tam apjomīga monogrāfija, šai pētījumā iesaistot dabas un tehnisko zinātņu pārstāvjus. Grāmata par Asotes pilskalnu (1961.) ir plašākais pētījums par kādu atsevišķu pilskalnu Baltijas mērogā un kā tāds recenzijās guvis augstu novērtējumu.

Īpaši plaša izrakumu darbība E. Šnori saistījās ar Pļaviņu un Rīgas HES appludinā-

juma zonu vienlaidus izpēti 60.—70. gados (Sēlpils Lejasdopeļu kapulauks, Sēlpils pilskalns, Vampeniešu kapulauki, Raušu apmetne un kapulauks). Šajos izrakumos iegūtie materiāli, kas lielāko tiesu ir publicēti, pirmoreiz deva svarīgus datus par sēļu un lībiešu materiālo un garīgo kultūru (E. Šnore, A. Zariņa. Senā Sēlpils. Rīga, 1980).

Blakus plašajam izrakumu darbam E. Šnore 70. gados daudz strādāja pie kolektīvā darba «Latvijas PSR arheoloģija» (1974), kuram viņa bija galvenā redaktore. 70. gadu otrajā pusē un 80. gados E. Šnore no jauna atgriezās pie agrā dzelzs laikmeta uzkalniņu kapu kultūras pētniecības, ko viņa bija sākusi jau 30. gados. (Izrakumi Slaties sila uzkalniņa kapos 1927. gadā. Rīga, 1933). Šo plašo pētījumu rezultātā ir tapusi monogrāfija (Agrā dzelzs laikmeta uzkalniņi Latvijas austrumu daļā, Rīga, 1993), kas palīdz izprast sēļu un latgaļu dzelzs laikmeta kultūras sākumu.

Arheoloģisko izrakumu rezultātā iegūtos materiālus E. Šnore centusies parādīt daudzajos referātos un lekcijās gan mūsu zemē, gan ārzemēs. 30. gados studiju nolūkā viņa apmeklējusi Stokholmu, Parīzi, Berlīni, Briseli, Helsinkus, bet pēckara periodā piedalījies I Slāvu arheoloģijas kongresā Varšavā un baltu-slāvu arheoloģijas problēmām veltītajā simpozijā Belostokā. Viņa bijusi arī VII Starptautiskā Antropoloģijas un etnogrāfijas zinātnei veltītā kongresa dalībniece Maskavā (1964.).

E. Šnore ir rūpīga un neatlaidīga kā zinātniece, bet kā darba kolēģe — vienkārša, laipna un atsaucīga. Viņa labprāt dalās pieredzē ar gados jaunākajiem darbabiedriem. Ņemot vērā E. Šnores lielās fondu, literatūras un valodu zināšanas, viņas padoms ir svarīgs ne tikai republikas arheologu ikdienas darbā, bet arī ārzemju arheologiem, kas, ieradušies Rīgā, konsultāciju nolūkā bieži griežas pie E. Šnores.

E. Šnore savā garajā mūžā ir strādājusi tikai tādu darbu, kas saistīts ar Latvijas senatnes pētniecību, un tas pamatvilcienos ir noritējis divās darbavietās — Latvijas Vēstures muzejā un Latvijas Vēstures institūtā, kur pašlaik ir vislielākās arheoloģiskā materiāla bagātības. Šai ziņā jubilāres mērķtiecību un zinātnisko interešu noturību var salīdzināt ar dažu izcilu latviešu aktieru uzticību savai iemīļotai teātra skatuvei ilgu gadu desmitu garumā. E. Šnores plašās fondu, literatūras un svešvalodu zināšanas ir bijis kā paraugs viņas skolniekiem, kas savas zināšanas un arheologa prasmi ir smēlušies no jubilāres darba bagātīgās pieredzes.

Savu 90. mūža un 70. darba dzīves gadskārtu E. Šnore sagaidīja moža, ar apņēmību iespēju robežās vēl strādāt arheoloģiskā materiāla publicēšanas jomā. Lai jubilārei būtu laba veselība un iecerētie nodomi piepildīti, to viņai novēl visa republikas senvēsturnieku saime!

Ē. MUGUREVIČS,

Latvijas vēstures institūta
Arheoloģijas nodaļas vadītājs

LATVIJAI 23 GRANTI NO COPERNICUS UN 6 — NO PECO

11. janvārī Latvijas Zinātnes padome rīkoja semināru «Latvijas zinātnieku līdzdalība Eiropas Savienības zinātniskajās programmās», kurā ar referātu piedalījās Eiropas Savienības Zinātnes, pētniecības un attīstības direktorāta pārstāvis Gunnars Ālens, kurš apmeklēja pēc kārtas visas trīs Baltijas valstis. Viņš informēja par tiem projektiem, kas jau guvuši atbalstu, un par perspektīvām nākotnē. G. Ālens atveda kompaktdisku ar ārkārtīgi bagātīgu materiālu par visām Eiropas Savienības zinātniskajām programmām un dalībniekiem, ar kuru interese turpmāk varēs iepazīties Akadēmiskajā bibliotēkā.

Latvijas zinātniekus patīkami pārsteidza tas, ka 1994. gada COPERNICUS finansējumu ieguvuši nevis 14, kā bija zināms līdz neseno pagātnei, bet 23 projekti. Kopējais finansējums, kas piešķirts uz 4 gadiem, ir 540 miljoni ekiju, no tiem Centrālajai un Austrumeiropai — 234 miljoni. No tiem 10% atļauts izmantot administratīviem mērķiem un darbinieku štatiem. Ir zināms, ka 1994. gada piešķirums Centrālajai un Austrumeiropai ir tuvu pie 40 miljoniem ekiju. Latvija no tiem varētu gūt ap 900 tūkstošiem ekiju, kurus saņemtu 1995. gadā.

Pašreizējais līdzekļu sadalījums starp Centrālās un Austrumeiropas valstīm no vienas puses un NVS valstīm — no otras ir labvēlīgs tai valstu grupai, kurā ietilpst Latvija, proti — pirmajai, bet iespējams, ka tā tas nebūs vienmēr. NVS valstis, kurās iedzīvotāju skaits ir ievērojami lielāks, protams, vēlas tādu līdzekļu sadalījuma proporciju, kur dominētu iedzīvotāju skaits (pirmajā valstu grupā tas ir 11 miljoni, NVS valstīs — 276 miljoni). Pie variantā, kas būtu mums labvēlīgs, Latvija varētu cerēt uz 0,84 miljoniem ekiju gadā, bet, ja «vinnēs» otra tendence, tad mums šis finansējums varētu sarukt uz 0,36 miljoniem.

Pašlaik vēl nav skaidrības arī par 1995. gadā iesniedzamo projektu finansējumu. Acīmredzot katra valsts varēs ieiet kopējos projektos ar savu finansējuma daļu, ja, protams, projekts izturēs ekspertīzi. Uz jautājumu, kam tad ir paredzēta ES nauda, atbilde skanēja — ES dalībvalstīm.

Interesanti bija aplūkot, kā grafiskā veidā izskatās Latvijas zinātnieku līdzdalība Eiropas Savienības finansējamajos projektos. 11 Centrālās un Austrumeiropas valstu starpā Latvija ieņem 7. vietu, apsteidzot Albāniju, Poliju, Rumāniju un arī kaimiņu Lietuvu, bet krietni atpaliekot no otra kaimiņa Igaunijas. Šajā valstu grupā kā milži izcēlās Čehija un Slovākija.

«Cooperation in Science and Technology with Central and Eastern European Countries (COPERNICUS)» Latvijas kontaktpersonas Andreja Siliņa rīcībā bija tikai nesenie dati no tā laika, kad Latvijai bija apstiprināti 14 projekti, kuru finansējums sastādīja 570 tūkstošus ekiju. Rēķinot uz 1 miljonu iedzīvotāju, tas būtu 274 tūkstoši ekiju, kas jau bija virs vidējā rādītāja. Tā kā tagad ir apstiprināts finansējums 23 projektiem, tad rādītājs uz 1 miljonu iedzīvotāju tuvojas augšējai robežai, kādu varētu sasniegt. Taču tas nebūt nenozīmē, ka visas iespējas jau ir izsmeltas. Ir jābūt labāk informētiem par to, kādas tēmas un virzieni ir «ejoši» (jeb prioritāri) un kādi — bezcerīgi. Pie tam ES absolūti neinteresē, vai šī tēma ir prioritāra Latvijā. Ja vidēji finansējumu saņem katrs 10. projekts, tad no Latvijas 200 iesniegtajiem projektiem atzinību, kā jau zinām, guva 23.

To, ka ir iespējams sekmīgi startēt kopējās programmās, liecināja arī 6 pozitīvie rezultāti PECO programmā, iegūstot 170 tūkstošus ekiju.

Nākamajā «Zinātnes Vēstneša» numurā publicēsim pilnu COPERNICUS un PECO grantu ieguvēju sarakstu un tēmu nosaukumu.

